

כסף, יהיה שבע גדול, שתימכר סאה סולת בשקל.

ובתיב: "ויען השליש אשר למלך נשען על ידו [דהיינו, השליש שהמלך נשען על ידו] את איש האלהים, ויאמר: הנה ה' עושה ארבות בשמים, יהיה הדבר הזה?"

דהיינו, שאמר השליש לנביא בלעג: אפילו אם יעשה ה' ארובות בשמים, ויוריד דרכן חיטים ושעורים על הארץ, האם יתכן שיהיה כדבר הזה!

והשיבו הנביא: "ויאמר: הנך ראה בעיניך — ומשם לא תאכל". דהיינו, אתה תראה שאכן יהיה הזול הזה, אבל לא תאכל משם, כי תמות מיד.

ובתיב: "ויהי לו כן, וירמסו אתו העם בשער וימת".^{ב-צ}

הרי שנהג בו ה' מדה כנגד מדה. שבדבר שכפר בו — בו עצמו נידון. שלא אכל משם, ונרמס ברגלי הבאים לקנות.

מקשה הגמרא: ודילמא קללת אלישע גרמה ליה שימות, שהרי קיללו אלישע: "הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל"?

דאמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם, אפילו על חנם היא באה ומתקיימת! (38)

מתרצת הגמרא: אם כן, אם אכן קללת אלישע גרמה לו, לכתוב קרא: "וירמסוהו וימת", ודי בכך.

מאי האי דכתיב "וירמסוהו בשער"?

משמע — על עסקי שער. דהיינו, שער היוקר והזול של התבואה. שאמר אלישע שהתבואה תהיה זולה כל כך, עד שתמכר סאה סולת בשקל, וסאתיים שעורים בשקל. והשליש כפר בדבר, ואמר שלא יתכן כדבר הזה.

ועתה דנה הגמרא בעיקר דברי משנתנו, שהכופר בכך שיש רמז לתחיית המתים מן התורה, אין לו חלק לעולם הבא.

מניין לתחיית המתים מן התורה?

שנאמר בענין תרומת מעשר, שצריך הלוי לתת לכהן מעשר מן המעשר שקיבל מישראל: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן".

ויש לתמוה, היאך יתנו הלויים מעשר לאהרן, וכי אהרן לעולם קיים? (39) וחלא לא

התחיה ידונו אותם!

לכן מביאה הגמרא ראייה מהשליש, שהיה דומיא דהכי, שכיחש בדברי הנביא, ולא האמין בנבואתו, והיה ראוי שיראה תחילה שיתקיימו דברי הנביא, ואחר כך ידונו אותו. אלא שמדותיו של הקדוש ברוך הוא כן הוא.

38. באמת כאן לא היתה הקללה על חינם. ועיי'

במס' ברכות [נו א].

39. לאו דווקא, אלא כלומר, הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך. רש"י.

וביד רמה פירש: "וכי אהרן לעולם קיים" שפירט לך הכתוב לאהרן ולא לזולתו? אלא על כרחך הוא הדין לשאר כהנים. ומה תלמוד לומר "לאהרן", מלמד שעתיד לחיות, וישראל נותנין לו מתנות.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ?

שנאמר: "ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלויים, למען יחזקו בתורת ה'". משמע, כל המחזיק בתורת ה' — יש לו מנת [חלק]. דהיינו, תרומה]. ושאינו מחזיק בתורת ה' — אין לו מנת⁽⁴¹⁾.

אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה: כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ, כאילו נותנה לפני ארי.

מה ארי הנוטל בהמה מן העדר, ספק הוא דורם⁽⁴²⁾ את הבהמה ואוכל מיד, קודם שתסריח, ספק אינו דורם ואוכל מיד, אלא טורפה והורגה כדי למלא תאוותו, ויאכלנה לאחר מכן, כשתסריח כבר⁽⁴³⁾,

אף כהן עם הארץ, כשאנו נותנין בידו

נכנס לארץ ישראל, שנותנין לו תרומה, שהרי הוא מת במדבר! (40)

אלא, מלמד הכתוב שעתידי אהרן לחיות לעולם הבא, ואז יהיו ישראל [והלויים] נותנין לו תרומה.

מבאן הוכחה לתחיית המתים מן התורה.

דבי רבי ישמעאל תנא: לא לכך נדרש מקרא זה. אלא מהמילה "לאהרן" אנו דורשים, שאף הכהנים שיבואו אחריו, שתינתן להם תרומה לאחר שיכנסו לארץ, צריכים להיות דווקא כאהרן.

ובמה הם צריכים להיות דומים לאהרן?

מה אהרן — חבר הוא, ולא עם הארץ, אף בניו, זרע הכהנים שיבואו אחריו, דווקא כשהם חברים נותנין להם תרומה. אבל לכהן עם הארץ — אין נותנין תרומה.

ד"ה מניין] שאם אין כהן חבר, מותר ליתן לכהן עם הארץ. וכתב, שלשיטת רב אחא ור' יוחנן דלהלן, משמע שאסור לתת לו בעל ענין.

42. כתב המהרש"א לבאר הדמיון בין ארי לעם הארץ, כי דריסה היא מסימני הטומאה [כדאיתא במס' חולין נט א], ורוב האריות דורסין, כדאיתא התם, ולכן, אף שיש מיעוט שאינם דורסין, הולכים אחר הרוב שדורסין. כמו כן כהן עם הארץ, אף שיש מהם שאוכלים בטהרה, מכל מקום רובם אוכלים בטומאה, ולכן אין לתת להם תרומה.

43. עוד פירש רש"י, ספק דורסה ורומסה ברגליו, ואוכלה כך, כשהיא מנוולת, ספק נושאה ונותנה בחורו, ואז אוכלה כשאינה מנוולת. ועיי' ביד רמה מה שפירש בזה.

40. הקשה היד יוסף, הרי איתא במדרש וברש"י על הפסוק בענין מי מריבה "יען לא האמנתם בי", שגילה הכתוב, שאלולי חטא זה, היו נכנסין לארץ. והרי כשנאמר הפסוק "ונתתם ממנו וגו'" עדיין לא חטאו כמי מריבה, והיו עתידים להכנס לארץ!

וכתב, שהקדוש ברוך הוא יש לו ידיעה לעתיד, אף שאינה מוכרחת, כדאיתא במפרשים. והיות וכך, לא היה לו לכתוב בתורה שיתנו לאהרן, שהרי גלוי וידוע לפניו שלא יכנס לארץ. עיי"ש.

41. כתב בעיון יעקב, ש"המחזיק בתורת ה'", היינו שלומד, אף שאינו תלמיד חכם גמור. אבל לתנא דבי רבי ישמעאל, צריך שיהא תלמיד חכם גמור, דומיא דאהרן.

ועיי"ש שהביא דברי התוס' [חולין קל ב,

תרומה, ספק אוכלה בטהרה, ספק אוכלה בטומאה. שאינו מקפיד לאכלה דווקא בטהרה.

רבי יוחנן אמר: אף גורם לו, לאותו כהן עם הארץ, מיתה. שנאמר: "ומתו בו כי יחללהו", שהאוכל תרומה בטומאה ומחללה — חייב כרת. והרי יש חשש שאותו כהן יאכל את התרומה בטומאה, ויחללה, ויתחייב מיתה!

דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא: אף משיאו עון אשמה [מטעין על הכהן הרבה עוונות]. שנאמר: "והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם", ותרגם אונקלוס: "במיכלהון בסואבא ית קודשיהון" [באכלם בטומאה את קדשיהם].

תניא, רבי סימאי אומר: מניין לתחיית המתים מן התורה?

שנאמר: "וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען".

"לתת לכם את ארץ כנען" לא נאמר, אלא "לתת להם". משמע שהבטיח הקדוש ברוך הוא לתת לאבותינו אברהם יצחק ויעקב את

הארץ.

ויש לתמוה, וכי להם ניתנה הארץ? הלא לבניהם ניתנה!

אלא, מלמד שעתידין אבותינו לחיות, ועתיד הקדוש ברוך הוא לתת להם את הארץ. מוכאן ראייה לתחיית המתים מן התורה⁽⁴⁴⁾.

[צד"ק ג"ם גש"ם ק"ם סימן⁽⁴⁵⁾].

שאלו מינין⁽⁴⁶⁾ את רבן גמליאל: מניין שהקדוש ברוך הוא מחייה מתים?

אמר להם ראיות לכך מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, ולא קיבלו ממנו המינים את ראיותיו. שלא נתיישבו על ליבם.

הביא להם ראייה מן התורה, דכתיב: "ויואמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם". דהיינו, הנה אתה שוכב מת, והנה אתה קם לאחר מכן, שתחיה לעתיד לבוא. מוכח שתהיה תחיית המתים, ויקום משה לעתיד לבוא!

אמרו לו המינים: ודילמא המילה "וקם" משתייכת להמשך הפסוק, ולא לתחילתו.

44. הקשה המהרש"א, הא כתיב באברהם "קום התהלך בארץ כי לך אתננה", וביעקב כתיב "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה וגו'!" וכיאר, דהתם ניתנה להם המתנה בכח, ולא בפועל. שאמר לאברהם שיחזיק בארץ על ידי הילוכו בה. וליעקב נתן כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו. אבל המקרא דידן "וגם הקימותי את בריתי וגו'" מדבר על קיום הברית, שנתקיימה בפועל, ולכן קשה, וכי להם ניתנה? עיי"ש עוד.

45. גירסת הגר"א: צד"ק ק"ם גש"ם ש"ם סימן. והמהרש"א גרס: צד"ק ק"ם גש"ם ג"ם סימן. והוא סימן לחמשה כופרים שואלים בענין תחיית המתים, וחמשה חכמים המשיבים להם. והם ה' הכופרים — צד"ק ק"ם: צדוקיים, רומיים, קלפטרא, קיסר, מינא. וחמשה חכמים משיבים — גש"ם ג"ם: גמליאל, יהושע, מאיר, גמליאל, אמי.

46. בעין יעקב גרס "צדוקים".

”וחכך ביין הטוב (49) הולך לדורדי למישרים דובב שפתי ישנים”. דהיינו, שנעות ומתנודדות שפתי ישני עפר. מוכח שיחיו המתים לעתיד!

אמרו לו המינים: ודילמא רחוישי מרחשן שפוותיה בעלמא (50) [שמא רק מרחשים שפוותיהם], ובתוך הקבר, אבל אינם חיינ ויוצאין לאויר העולם, וכדברי רבי יוחנן דלהלן:

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה — שפנותיו דובבות בקבר (51) (52). שנאמר: ”דובב שפתי ישנים”.

וכך נקרא המקרא: ”וקם העם הזה וזנה וגו'”! (47)

הביא להם ראייה מן הנביאים, דכתיב בנבואת ישעיה: ”יחיו מתוך יחיו מתים שבארץ ישראל], נבלתי יקומון [אפילו נפלים יחיו], הקיצו ורננו שכני עפר, כי טל אורת טלך, וארץ רפאים תפיל” (48).

אמרו לו, ודילמא נבואה זו מדברת במתים שהחיה יחזקאל, שנתנבא הנביא ישעיה, שהיה לפניו, שיחיה יחזקאל מתים בעתיד. ועדיין אין לנו ראייה לתחיית המתים שתהיה לעתיד לבוא!

הביא להם ראייה מן הכתובים, דכתיב:

ואמר שאותו יין אינו משכר ומביא שינה כיון של עולם הזה, אלא אדרבה, דובב שפתי ישנים, להקיצם משנתם, ולדבר בשפתים דברי אלקים חיים. מהרש”א. עיי”ש.

50. המהרש”א פירש, דהך ”בעלמא” היינו בעולם הזה.

51. בערוך כתב: ”ככומר של ענבים. מה כומר זה, כיון שמניח אדם אצבעו עליו — מיד דובב [זכ], אף שפנותיהן של צדיקים, כיון שאומרים הלכה מפייהם, שפנותיהם מרחשות עמהן בקבר”.

52. עיי’ במפרשים במס’ יבמות [צו ב] שהקשו, היאך אפשר לומר ששפתי המת יתנועעו, וכל שכן לאחר זמן, שכבר נעשה עפר!

וכתב שם המהרש”א, שאין דבר זה רחוק מן השכל. כי הדיבור הוא כח הנשמה שנעשה על ידי כלי הגוף. וכל דיבור משובח — מוליד כח רוחני דומה, משובח. וכשאדם אומר דבר משובח בשם אומרו, אותו כח רוחני שנולד כבר

47. וזה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע. רש”י.

וכתב המהרש”א, שאפשר שזה מה שטען להם רבן גמליאל, שמשום כך הפסוק סובל את שני הפירושים, ונדרש לשני פנים. והם השיבו שיש לו הכרע. עיי”ש. ועיי’ בענף יוסף שהאריך בזה.

48. ביאר המהרש”א, דהיינו כלפי מה דאיתא בגמרא בכתובות [קיא א] שהמתים בשחוץ לארץ יחיו בגלגול על ידי מחילות. ועל זה אמר ”כי טל אורות טלך”, שהתחיה תהיה טל אורות, שלאור טל התחיה ילכו במחילות תחת הקרקע עד ארץ ישראל. ”וארץ רפאים תפיל” היינו ארץ עוג, ששם קבור משה, שעמו יחיו מתים שבחוץ לארץ, אותה ארץ תפיל במחילות, שיבואו מתים שבחו”ל עם משה לארץ ישראל. עיי”ש.

49. לפי מה שדרש רבן גמליאל מקרא זה על התחיה, דבר במעלת עולם הבא, שיהיה אחר התחיה, שחכך יתענג ביין הטוב, הוא היין המשומר לעתיד לבוא מששת ימי בראשית.

מין המקרא הזה: שנאמר: "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה".

שמראשו של המקרא: "הנך שוכב עם אבתיך וקם" — ראייה לתחיית המתים.

ומסוף המקרא: "העם הזה וזנה וגו'", שהודיענו הכתוב שעתיד העם לזנות אחר אלהים אחרים, ראייה שהקדוש ברוך הוא יודע מה שעתיד להיות.

שאלוהו אותם רומיים: מנין לך שכן נקרא המקרא: "הנך שוכב עם אבתיך וקם", וראיה מכאן לתחיית המתים, ודילמא המילה "וקם" משתייכת להמשך הפסוק, וקוראים כך: "וקם העם הזה וזנה"?

אמר להו: נקוטו מיהא פלגא בידייכו [החזיקו לפחות תשובת חצי שאלתכם בידכם], שהרי אף לדבריכם, יש ראייה מהמקרא דהקדוש ברוך הוא יודע מה שעתיד להיות⁽⁵⁵⁾.

איתמר נמי, אמר רבי יוחנן משום רבי

וכך דחו אותם מינים את ראיותיו, עד שאמר להם ראייה ממקרא זה: "ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם". "לתת לכם" לא נאמר, אלא "להם"! מיכן ראייה לתחיית המתים מן התורה [כפי שנתבאר לעיל]⁽⁵³⁾.

ויש אומרים: מן המקרא הזה אמר להם: "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום". המילה "היום" — יתירה היא, שהרי היה יכול לכתוב "חיים כלכם" ודי. ומהיתור אנו דורשים שכן אמר להם משה לישראל: מה היום — כולכם חיים וקיימין, אף לעולם הבא — כולכם תהיו קיימין, שתעמדו כולכם בתחיית המתים.

שאלו רומיים⁽⁵⁴⁾ את רבי יהושע בן חנניה:

א. מניין שהקדוש ברוך הוא מוחיה מתים?

ב. ומנין שהקדוש ברוך הוא יודע מה שעתיד להיות?

אמר להו: תרווייהו, שני הדברים, נלמדים

54. הם הפילוסופים, הכופרים בידיעה [שהקדוש ברוך הוא יודע את העתיד להיות], ובתחית המתים. מהרש"א.

55. כך פירש רש"י. והקשו המפרשים, אם כן, היה לו לומר: נקוטו מיהא חדא בידייכו!

וכתב המהרש"א, ששמא כך אמר להם: הרי הכתוב "וקם" אין לו הכרע, והרי זה ספק אם יש ממנו ראייה לתחית המתים. אם כן נקוטו מיהא פלגא, מחצה על מחצה, ראייה על תחית המתים. ונקוטו נמי בידייכו הך כולה, שיוודע מה שעתיד להיות.

בעבר, כשנאמר בפעם הראשונה, הוא מעורר מולידיו בכ' עולמות, שהם: הנשמה בעולם הבא, וכלי הדיבור, שהם השפתים — בעולם הזה, הגם שהם בקבר כבר. ומביא הדמיון מין הטוב המונח בבור, שהוא רוחש ודובב על ידי כח האצבע המעוררת. כן השפתים, גם כי מונחים בבור שחת, רוחשים על ידי כח המעוררת. ועיי' בעיון יעקב שם.

53. הקשו המפרשים, למה הביא להם ראייה מפסוק בספר דברים, ולא הביא להם ראייה מהפסוק שהובא לעיל: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען", שהוא בפרשת וארא. ועיי' בעיון יעקב.

אליעזר להביא ראייתו מסוף הפסוק? ולימא לחו תרוייהו, עולם הזה ועולם הבא, מכפילות המילים: "הכרת תכרת", דהיינו, "הכרת" – בעולם הזה, "תכרת" – לעולם הבא!

אמר לו אב"י: אינהו הוו אמרי ליה [הם היו אומרים לן] שאין ראייה מכפל הלשון, כי דברה תורה כלשון בני אדם.

ועתה מביאה הגמרא שנחלקו תנאים בדבר, היאך דורשים מקרא זה.

כתנאי: "הכרת תכרת", "הכרת" – בעולם הזה, "תכרת" – לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

אמר לו רבי ישמעאל: והלא כבר נאמר כרת בענין העובד עבודה זרה בפסוק אחר: "את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא וגו'!"

ולדבריו, שדורשים עולם הזה ועולם הבא מ"הכרת תכרת", על איזה כרת מדבר הפסוק "ונכרתה הנפש ההיא"? וכי שלשה עולמים יש?⁽⁵⁸⁾

שמעון בן יוחאי: מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ויודע מה שעתיד להיות? שנאמר: "הנך שכב עם אבתיך וקם וגו'".

תניא, אמר רבי אליעזר רבבי יוסי: בדבר זה דלהלן זייפתי ספרי כותים⁽⁵⁶⁾, שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה.

אמרתי להן: זייפתם תורתכם⁽⁵⁷⁾ – ולא העליתם בידכם כלום! כלומר, כזב אתם אומרים, ואין בדבריכם כלום.

שאתם אומרים שאין תחיית המתים מן התורה?

הרי הוא אומר בענין העובד עבודה זרה: "הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה". "הכרת תכרת" – היינו בעולם הזה, שאותה נפש תכרת מחיי עולם הזה.

אם כן, מה שנאמר "עונה בה" – לאימת [למתי, על איזה זמן מדובר]? לאו [האם לא] לעולם הבא? מוכח שתהיה תחיית המתים!

אמר ליה רב פפא לאב"י: למה היה צריך רבי

56. בעין יעקב גרס "צדוקים".

57. דהיינו, שכל אותם פסוקים שהביא מהם רבן גמליאל ראייה לתחיית המתים, הוצאתם אותם מפשוטם, וזייפתם בכך את תורתכם. אבל לא העליתם בידכם דבר, שהרי יש הוכחה ניצחת לתחיית המתים מהתורה.

אלא שיש להבין, מהו שאמר "זייפתי ספרי כותים", הרי הוא זייף את דבריהם, ולא את ספרם!

וביאר הריא"ף, שהכוונה היא לספרי התורה שלהם. שהרי גם בספרם כתוב "עונה בה", והרי מזה יש ראייה לתחיית המתים, וכדלהלן! אם כן,

לדבריהם ולשיטתם, שאין תחיית המתים, הרי שספריהם מזוייפים! עיי"ש עוד.

והמהרש"א כתב, שזייפו הצדוקים ספרם, וכתבו "לתת לכם" תחת "לתת להם". ועל זה אמר להם שלא הועיל כלום, שהרי נאמר "עונה בה", והיינו שאף שנכרת מהעולם הזה, עדיין יהא נדון לעתיד. ודקדק הכתוב לומר "עונה בה" לשון נקבה, כי על דין הנשמה, שתהא נידונת לעתיד לבוא, אמר כן.

58. כתב בעיון יעקב, שמכאן קצת סתירה לדעת הרמב"ם, שכתב שיש חילוק בין עולם התחיה לעולם הבא. שאם כן, שפיר יש שלשה עולמים!

אני שהמתים יחיו], דבתיב: "ויציצו מעיר כעשב הארץ" [והיינו, שעתידין ישראל שיציצו ויפרחו מהעיר ירושלים⁽⁶¹⁾. כדאמרינן במסכת כתובות [קיא א], שהקדוש ברוך הוא עושה מחילות לצדיקים, והולכין ועוליך בירושלים].

אלא, דבר זה איני יודעת, כשהן עומדין בתחיית המתים, עומדין ערומין, או בלבושיהן עומדין?⁽⁶²⁾

אמר לה: דבר זה נלמד בקל וחומר מחיטה. ומה חיטה שנקברה [נזרעה] ערומה⁽⁶³⁾, דהיינו, שנזרע הגרעין לבדו, בלי כל כיסוי, יוצאה בכמה לבושיין, שהגרעינים מכוסים בכמה כיסויים,

צדיקים שנקברים בלבושיהן — על אחת כמה וכמה שיצאו בלבושיהן.

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: אמריתו דשכבי חיי [אומרים אתם שהמתים יחיו],

אלא כך נדרשים המקראות: "ונכרתה" — בעולם הזה. "הכרת" — לעולם הבא. וכפילות הלשון "הכרת תכרת" אינה לדרשה, אלא, דברה תורה כלשון בני אדם.

ורבי עקיבא, שדרש עולם הזה ועולם הבא מ"הכרת תכרת", סובר שהמקרא "את ה' הוא מגדף ונכרתה" אינו מדבר בעובד עבודה זרה, אלא במברך את ה'⁽⁵⁹⁾.

והוינן בה: בין רבי ישמעאל, ובין רבי עקיבא, "עונה בה" — מאי עבדי ביה, מה הם דורשים ממקרא זה?

ומבארינן: מקרא זה נדרש לכדתניא: יכול אפילו עשה תשובה היא בכרת, תלמוד לומר "עונה בה". לא אמרתי שיהא בכרת — אלא בזמן שעונה בה. אבל אם עשה תשובה, נפטר מן הכרת.

שאלה קליאופטרא מלכתא [המלכה⁽⁶⁰⁾] את רבי מאיר, אמרה: ידענא דחיי שכבי [יודעת

מבצבצין ויוצאין מהעיר ירושלים. ריא"ף, עיי"ש.

62. נסתפקה בדבר, כי הכתוב דימה אותם לעשב הארץ, שהוא ערום. ואם כן, יעמדו ערומין. אבל מצד שני, הרי גנאי הוא לעמוד כך. והשיב לה קל וחומר מחיטה וכו', ועשב הנאמר במקרא זה הוא חיטה, שנקברת ערומה, ויוצאה בכמה לבושיין. מהרש"א.

ובעיון יעקב כתב, שנסתפקה אם עומדין ערומין כתחילת הבריאה, שהיו אדם ואשתו ערומים ולא יתבוששו. או שעומדים בלבושיהן, כפי שהיו בחיים חיותו.

63. אמנם בדרך כלל חיטה נזרעת בקליפתה. אבל גם אם זורעין אותה ערומה, יוצאה בכמה

ובענף יוסף כתב, שעולם הנשמות ועולם התחיה תלויין זה בזה. שכל הזוכה לעולם הנשמות — יזכה לתחית המתים. וכן להיפך. עיי"ש.

59. מחלוקתם לעיל סד ב, ובמס' כריתות ז ב.

60. במס' נדה [ל ב] איתא שהיא היתה מלכת יון. עיי"ש.

61. אמנם פשט הכתוב מדבר בשפע הארץ ופירותיה, אלא שמכל מקום יש מאן ראייה על התחיה. שהרי אין דרך האילנות להיות בעיר, אלא מרחיקין את האילן מהעיר. ואם כן, היה לו לומר: "ויציצו כעשב הארץ". ומדכתיב "ויציצו מעיר", כוונתו לומר שעתידין הצדיקים להיות

הא הוּו עפרא]הרי לאחר שמתים נעשים עפר], ועפרא מי קא חיי [וכי עפר יכול לחיות]? (64)

אמרה ליה ברתיא]אמרה לו בתו של הקיסר לרבן גמליאל]: שבקיה, ואנא מהדרנא ליה]הניחנו, ואני אענה לו].

וכך אמרה לאביה [בדרך משל אמרה לו]: שני יוצרים של כלים יש בעירנו. אחד יוצר את הכלים מן המים, ואחד יוצר אותם מן הטיט. איזה מהן משובח יותר?

אמר לה: זה שיוצר מן המים מעולה יותר, שהרי הדרך היא ליצור מטיט, ולא ממים.

אמרה לו: והרי הקדוש ברוך הוא מן המים צר, שהאדם נוצר מטיפה סרוחה שהיא כמים, מן הטיט לא כל שכן שהוא יכול לצור ולהחיות?

דבי רבי ישמעאל תנא, כך השיבה בתו של הקיסר לאביה: קל וחומר מכלי זכוכית. מה

כלי זכוכית, שעמלן ברוח בשר ודם [שיצירתן על ידי נשיפת אדם, שנופח בשפופרת ומנפח את הזכוכית, ועל ידי כך יוצרן] (65), אם נשברו — יש להן תקנה על ידי שמתכן ועושה מהן שוב זכוכית (66),

בשר ודם, שברוחו של הקדוש ברוך הוא נעשה — על אחת כמה וכמה שיש לו תקנה, ואפשר לחזור ולהחיותו! (67)

אמר ליה ההוא מינא לרבי אמני: אמריתו דשכבי חיי, והא הוּו עפרא, ועפרא מי קא חיי?

אמר ליה: אמשול לך משל. למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: לבו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר.

ואף שקשה לבנות במקום כזה, שהרי לצורך הבניה צריך מים ועפר, בכל זאת חלבו העבדים ובנו אותו [שטרחו והביאו מים ועפר ממקום אחר].

לבושין. תוס' במס' חולין [קיו ב, ד"ה חטה].

64. הקשו המפרשים, מה עלה על דעתו, הרי הקדוש ברוך הוא ברא את כל העולם, וכל שכן שיכול להחיות מתים!

וכתבו, שהשואל לא היה מאמין בחידוש העולם. והיה סובר שהעולם קדמון חלילה, כדעת הכופרים האומרים שאין כח בידו לברוא יש מאין, רק יש מיש. וזה שאמר "הא הוּו עפרא", שעפר כאין הוא, ואין אפשר להחיות ממנו? והשיבה לו בתו, שאין זה יש מאין, אלא יש מיש. קל וחומר ממים, שאם יכול הקדוש ברוך הוא לברוא מטיפה סרוחה, כל שכן מעפר. תורת חיים, מהרש"א.

ובעיון יעקב כתב: אע"ג דאדם הראשון נברא

מעפר, היינו מעפר המזבח, או מעפר גן עדן. אבל עפר כפשוטו — מי קא חיי?

65. כתב ביד רמה, דהיינו שטובל פי השפופרת בזכוכית נתכת באש, ומגביה, ונופח ונעשה בה חלל ברוח פיו כפי מה שהיוצר חפץ.

66. והא דאמרינן במס' חגיגה [טו א] "ונוחין לאבדן ככלי זכוכית", לא שאין להם תקנה, אלא שנפסדין לשעתן, ואין מתקיימין. רש"י. ועיי' מהרש"א.

67. ביאר האלשי"ך, כלי זכוכית נעשים בנפיחה, ברוח האדם, ומשום שהוא דבר רוחני — יש לו תקנה. ואם נפיחת שבאה מכח אדם, אף לאחר